

ASPECTE CONCEPTUALE PRIVIND MOMENTUL STABILIRII, MODIFICĂRII ȘI ÎNCETĂRII REGIMULUI MATRIMONIAL CONTRACTUAL

Autor: Olga PISARENCO

Conducător științific: dr. conf. univ. Valentina CEBOTARI

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: *Un aspect important al institutului regimului matrimonial contractual îl reprezintă perioadele de timp de care legea leagă apariția, modificarea și încetarea relațiilor matrimoniale contractuale dintre soți. Viața oricărui regim matrimonial contractual își are începutul în momentul stabilirii sale și sfârșește odată cu încetarea producerii acțiunilor pe viitor. Pe parcursul existenței sale, regimurile matrimoniale pot fi supuse modificărilor operate fie în baza acordului ambilor soți, fie în temeiul unei hotărâri judecătorești. Prin acest articol, ne propunem să evidențiem și să analizăm particularitățile specifice legislației naționale vis-a-vis de stabilirea, modificarea și încetarea regimului matrimonial contractual.*

Cuvinte cheie: *regim matrimonial, regim matrimonial legal, regim matrimonial contractual, convenție matrimonială, autentificare notarială, acord de modificare, reziliere.*

Importanța. Cunoașterea momentului stabilirii, modificării și încetării regimului matrimonial contractual prezintă importanță la determinarea datei de la care acestea se produc, precum și prin faptul că diferă de cel al regimului matrimonial legal.

Actualitatea. Insuficiența reglementărilor normative în acest domeniu impun ca prioritară clarificarea și sistematizarea aspectelor conceptuale ce privesc momentul stabilirii, modificării și încetării regimului matrimonial contractual.

I. Stabilirea regimului matrimonial contractual. În literatura de specialitate întâlnim conceptul potrivit căruia regimul matrimonial este stabilit în momentul căsătoriei [1, p.19]. Considerăm că acest concept poate fi aplicat doar atunci când ne referim la regimul matrimonial legal, care se aplică din momentul înregistrării căsătoriei. Nu putem aplica această concepție și în cazul regimului matrimonial contractual, a cărui stabilire cunoaște o perioadă de timp variabilă care nu este legată de momentul înregistrării căsătoriei, întrucât regimul matrimonial contractual poate fi stabilit atât la înregistrarea căsătoriei, cât și ulterior în timpul căsătoriei.

Potrivit unei concepții doctrinare similare, regimul matrimonial ia naștere odată cu încheierea căsătoriei și nu poate exista în afara căsătoriei [2, p.6]. Această concepție, de asemenea, este aplicabilă în privința regimului matrimonial legal. Totuși, spre deosebire de prima expunere conceptuală, considerăm că această formulare o putem aplica și cu referire la regimul matrimonial contractual, însă, doar în cazul în care vorbim despre stabilirea regimului matrimonial de către viitorii soți, adică pînă la înregistrarea căsătoriei, deoarece în cazul soților momentul nașterii regimului matrimonial contractual va fi legat de autentificarea notarială a convenției matrimoniale.

Respectiv, propunem definirea momentului stabilirii regimului matrimonial contractual astfel, regimul matrimonial contractual este stabilit în legătură cu încheierea căsătoriei sau în timpul căsătoriei și nu poate exista în afara căsătoriei. În consecință, efectele regimului matrimonial se vor aplica numai asupra persoanelor căsătorite.

Procesul de stabilire a regimului matrimonial contractual cunoaște două aspecte de care trebuie să se țină cont: *aspectul material și aspectul formal*. Aspectul material se referă la conținutul patrimonial al regimului matrimonial, la temelia căruia stau mai mulți factori, inclusiv situația materială a cuplului, iar aspectul formal se referă la condițiile de formă pe care trebuie să le îmbrace regimul matrimonial contractual pentru a-și produce efectele, inclusiv autentificarea notarială,⁴ precum și asigurarea publicității în unele sisteme de drept.

⁴ Conform art.28 din Codul familiei al Republicii Moldova „Contractul matrimonial se încheie în formă scrisă și se autentifică notarial. Nerespectarea acestor prevederi atrage nulitatea contractului.”

Astfel, putem concluziona că necesitatea stabilirii regimului matrimonial izvorăște din toate elementele care caracterizează situația materială a viitorilor soți, precum și din contextul social și familial în care se va încheia respectiva căsătorie. Avînd în vedere faptul că orice căsătorie implică viața comună sub toate aspectele, inclusiv cel material, și nu se poate nega faptul că viața comună presupune cheltuieli comune, desfășurarea normală a vieții de cuplu presupune existența unor reguli de bază [3, p.5], care vor guverna relațiile patrimoniale ale cuplului.

II. Modificarea regimului matrimonial contractual este caracteristică sistemelor de drept care aplică principiul mutabilității regimului matrimonial. Deosebirea dintre sistemele de drept în care regimurile matrimoniale se pot schimba (mutabile) și cele în care acestea nu se pot schimba în timpul căsătoriei (imutabile) constă în faptul că, în cazul primei categorii, dacă soții și-au ales prin convenție un anumit regim matrimonial și la un moment dat vor să-l schimbe cu altul, sau nu și-au ales nici un regim matrimonial și li s-a aplicat regimul legal, iar ulterior vor să adopte un regim matrimonial convențional, ei au această posibilitate, pe cînd în cazul celei de-a doua situații nu o au [1, p.24].

Imperativul caracteristic flexibilității societății contemporane, acela al adaptării regimului matrimonial schimbărilor intervenite în viața cuplurilor pe parcursul căsătoriei, determină, în prezent, tendința tot mai accentuată ca principiul imutabilității regimului matrimonial să fie înlocuit cu acela al mutabilității, permițîndu-se, astfel, înlocuirea unui regim matrimonial cu altul în timpul căsătoriei [1, p.28].

Această tendință legislativă o întîlnim și în Republica Moldova, Rusia, Ucraina, Germania și alte țări care reglementează caracterul mutabil al regimurilor matrimoniale contractuale.

În Republica Moldova, potrivit art.30 alin.(1) din Codul familiei din 26.10.2000 „contractul matrimonial poate fi modificat în orice moment, în baza acordului dintre soți”⁵. Astfel, modificarea regimului matrimonial contractat poate fi realizată oricînd în timpul căsătoriei. Legea nu limitează nici volumul și nici periodicitatea modificărilor. Părțile pot efectua modificări cît de des doresc, fără ca legea să impună curgerea unui anumit termen între perioadele de operare a modificărilor.

Totodată, considerăm că norma citată urmează a fi interpretată extensiv, în sensul că modificarea regimului matrimonial contractat poate fi realizată atît în timpul căsătoriei, cît și oricînd pînă la înregistrarea căsătoriei. Aceasta, deoarece există libertatea stabilirii regimului matrimonial inclusiv între persoanele care doresc să se căsătorească, iar modificarea presupune, la rîndul său, stabilirea unor noi reguli ale regimului matrimonial, care formează într-o anumită măsură un nou regim matrimonial.

Astfel, putem constata că în Republica Moldova modificarea regimului matrimonial contractual poate fi realizată pe două căi: prin autentificarea notarială a acordului de modificare sau prin intermediul instanței de judecată, atunci cînd unul dintre soți refuză să-și dea acordul, ori cînd creditorii soțului debitor o cer.

Potrivit art.30 alin.(2) din Codul familiei „nu se admite refuzul unilateral de executare a clauzelor contractului matrimonial”. Respectiv, în situațiile în care celălalt soț nu dorește modificarea regimului matrimonial contractat, practica a identificat următoarele temeuri generale pentru solicitarea modificării regimului matrimonial contractat:

- refuzul unuia dintre soți de a executa clauzele contractului matrimonial;
- schimbarea esențială a situației de la care soții au pornit cînd au încheiat convenția;
- încălcarea esențială a prevederilor contractuale de către unul dintre soți;
- lezarea drepturilor și intereselor persoanelor terțe prin clauzele regimului matrimonial contractual.

Pentru a fi valabile, modificările sînt supuse respectării aceluiași condiții prevăzute de lege pentru încheierea contractelor matrimoniale, care diferă de la un stat la altul. Dacă, spre exemplu, în Republica Moldova, Federația Rusă și Ucraina, este cerută doar cerința de autentificare notarială a acordului de modificare, atunci în statele precum România și Franța este impusă suplimentar cerința de publicitate. Dacă pentru a produce efecte asupra terților regimul matrimonial contractual în prima categorie de state urmează doar a fi adus la cunoștință înainte de semnarea contractului civil, atunci în cea de a doua categorie de state se impune asigurarea publicității acordului de modificare a regimului matrimonial.

Constatăm astfel că modificarea regimului matrimonial contractual cunoaște aspectele sale specifice. Dacă stabilirea regimului matrimonial are loc doar prin acordul de voință al ambilor soți, atunci modificarea regimului matrimonial contractual poate fi realizată atît în rezultatul voinței ambilor soți, cît și la inițiativa

⁵ Această formulare legislativă o întîlnim și în art.43 din Codul familiei al Federației Ruse din 08.12.1995, act legislativ care a stat la baza elaborării Codului familiei al Republicii Moldova. La fel, Codul familiei din Ucraina din 10.01.2002 prevede în art.100 alin.(2) prevede că „Contractul matrimonial poate fi modificat de către soți”. Situație similară întîlnim și în Germania, unde art.1408 din Codul civil din 02.01.2000 prevede că „chiar după înregistrarea căsătoriei soții pot rezilia sau modifica regimul proprietății matrimoniale”.

doar a unuia dintre ei. Mai mult ca atât, modificarea poate fi solicitată și de către persoane terțe, care consideră că sînt lezate în drepturile lor legale.

III. Încetarea regimului matrimonial contractual reprezintă momentul în care relațiile matrimoniale încetează a fi guvernate de regulile stabilite de către soți prin contract matrimonial.

În doctrina unor state, încetarea regimului matrimonial este numită „dizolvare” [1, p.18]. Considerăm că pentru dreptul nostru este mai corectă utilizarea termenului „încetare”, care are semnificația de „a opri o acțiune sau a nu mai continua o acțiune”, pe cînd termenul „dizolvare” are mai multe semnificații, pe de o parte semnifică „încetarea existenței unei organizații ca persoană juridică”, iar pe de altă parte se utilizează cu sensul de „a descompune o substanță, a topi”. Mai mult ca atât, încetarea reprezintă un moment fix, pe cînd dizolvarea reprezintă un proces mai îndelungat care presupune o anumită descompunere. Totodată, considerăm că utilizarea termenului „dizolvare” în loc de „încetare” se datorează procesului de traducere a termenilor dintr-o limbă în alta.

În literatura de specialitate străină alături de termenul „încetare” este utilizat termenul de „lichidare” a regimului matrimonial contractual, care nu este întîlnit în prezent în sistemul nostru de drept, inspirîndu-se din alte sisteme juridice din țările europene (Franța, Elveția, Germania), fiind utilizat și de legiuitorul român în conținutul noului Cod civil din 2009. Scopul utilizării acestui termen este de a face diferența între momentul *încetării* regimului matrimonial, care reprezintă data de la care acesta a încetat să se aplice soților, și momentul *lichidării* regimului, care este cel în care se fac toate operațiunile privind calculul și plata creanțelor dintre soți sau foștii soți, se împart bunurile acolo unde este cazul, ori se rezolvă orice alte probleme ivite în legătură cu situația bunurilor soților după încetarea aplicării regimului matrimonial. Aceste două momente pot să coincidă sau nu [1, p.50]. În orice caz, încetarea este urmată de lichidare, și nu invers. Lichidarea reprezintă, de fapt, efectul încetării regimului matrimonial.

Unul dintre principalele aspecte legate de încetarea regimului matrimonial contractual îl reprezintă stabilirea temeiurilor și a momentului în care se consideră că regimul matrimonial a încetat să mai producă efecte juridice asupra soților.

Potrivit art.31 alin.(1) din Codul familiei al Republicii Moldova „clauzele contractului matrimonial se sting din momentul încetării căsătoriei, cu excepția celor care au fost stipulate pentru perioada de după încetarea căsătoriei”. Astfel, din conținutul normelor legale rezultă că momentul încetării regimului matrimonial contractual se limitează, pe de o parte, la momentul încetării căsătoriei, iar pe de altă parte, se limitează la un anumit termen sau în dependență de survenirea sau nesurvenirea anumitor condiții.

Cu privire la primul aspect, opinăm că dacă încetarea căsătoriei are loc doar în rezultatul decesului sau al divorțului soților [4], atunci nu putem limita încetarea regimului matrimonial contractual în legătură cu producerea doar a acestor circumstanțe. Considerăm că norma legală limitează neintenționat în conținutul art.31 din Codul familiei situațiile în care regimul matrimonial contractual încetează a produce efecte, aceasta deoarece în art.30 din Codul familiei sînt reglementate alte două situații care duc la încetarea efectelor regimului matrimonial contractat, și anume modificarea și rezilierea⁶ contractului matrimonial. Argumentăm această opinie prin faptul că atât modificarea, cît și rezilierea reprezintă o încetare a regulilor unui regim matrimonial contractat, care sînt sau pot fi înlocuite cu alte reguli ale unui nou regim matrimonial, ceea ce nu are loc în cazul decesului sau divorțului soților. Aceasta considerăm că reprezintă principala deosebire între aceste două categorii de temeiuri.

Totodată, dacă în cazul decesului sau divorțului soților efectele regimului matrimonial contractat încetează definitiv, atunci în cazul modificării sau rezilierii efectele regimului matrimonial încetează parțial sau total, însă puțin să fie înlocuite cu alte reguli. Putem spune că în primul caz încetarea este irevocabilă, iar în cel de al doilea caz încetarea este revocabilă, adică se poate reveni ulterior la situația de încetare a regimului matrimonial contractual.

Mai mult ca atât, dacă vom analiza Codul familiei al Federației Ruse din 08.12.1995, principala sursă de inspirație pentru legiuitorul național, vom constata că în art.43 intitulat „Modificarea și rezilierea contractului matrimonial” se vorbește inclusiv despre încetarea acțiunii contractului matrimonial, lăsînd a fi reglementate într-un articol separat aspectele ce țin de declararea nulității contractului matrimonial. Pe cînd legiuitorul

⁶ Ținem să atragem atenția asupra faptului că legiuitorul operează cu termenii „modificare” și „reziliere” în paralel, și aceasta nu este întîmplător. Potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, prin „modificare” se înțelege acțiunea de a schimba, transforma și rezultatul ei, iar prin „reziliere” se înțelege acțiunea de a desființa, desface și rezultatul ei. Deși, acești termeni au semnificații diferite, considerăm că au și aspecte comune. Astfel, dacă modificarea regimului matrimonial se poate realiza sub trei forme: completare, schimbare și excludere parțială, atunci rezilierea se realizează doar sub forma excluderii totale. Respectiv, termenul reziliere reprezintă o modificare integrală a regimului matrimonial contractual, care fie că se înlocuiește în mod tacit cu regimul matrimonial legal, fie că se înlocuiește cu un alt regim matrimonial contractual.

național a reglementat aspectele ce țin de încetare alături de cele privitoare la declararea nulității contractului matrimonial, deși considerăm că nu este corect.

Chiar dacă în literatura de specialitate, drept temei pentru încetarea regimului matrimonial se identifică a fi și declararea nulității contractului matrimonial, ne întrebăm dacă nulitatea contractului matrimonial constituie cu adevărat un temei de încetare a regimului matrimonial, și aceasta deoarece încetarea produce efecte pentru viitor, pe când nulitatea se aplică de la momentul încheierii contractului matrimonial și toate efectele se anulează. Considerăm că declararea nulității contractului matrimonial nu se include în categoria temeiurilor de încetare a regimului matrimonial contractual pe motiv că nu produce nici un efect patrimonial, întrucât părțile se readuc la situația inițială și efectele regimului matrimonial nu se aplică, respectiv nu putem pune problema încetării lor.

Cu privire la cel de al doilea aspect, potrivit căruia încetarea regimului matrimonial contractual se limitează la un anumit termen sau în dependență de survenirea sau nesurvenirea anumitor condiții, ținem să menționăm că acest temei potrivit art.31 alin.(1) din Codul familiei al Republicii Moldova poate surveni doar după încetarea căsătoriei, însă potrivit art.29 alin.(5) din același cod „Drepturile și obligațiile prevăzute în contractul matrimonial pot fi limitate la un anumit termen sau în dependență de survenirea sau nesurvenirea anumitor condiții”. Respectiv, unele efecte ale regimului matrimonial pot înceta în timpul căsătoriei, iar altele după desfacerea căsătoriei. În primul caz, contractul matrimonial poate să prevadă regimul matrimonial al separației de bunuri, însă dacă soții vor locui împreună mai mult de 20 ani li se va aplica regimul matrimonial al comunității de bunuri. În cel de al doilea caz, contractul matrimonial poate să prevadă în ce termen unul dintre soți trebuie să elibereze apartamentul celuilalt soț, în caz de divorț *ori* să prevadă obligația soțului culpabil de desfacerea căsătoriei, spre exemplu din motivul infidelității conjugale, de a achita celuilalt soț o anumită sumă de bani.

În lumina celor expuse, constatăm că încetarea regimului matrimonial contractual în Republica Moldova cunoaște următoarele temeiuri: modificarea regimului matrimonial, rezilierea contractului matrimonial, divorțul soților, decesul sau declararea decesului unuia dintre soți, expirarea termenului pentru care au fost stipulate anumite reguli ori survenirea sau nesurvenirea anumitor condiții.

Printre formele pe care le îmbracă fiecare din aceste temeiuri identificăm două categorii: acordul autentificat notarial sau hotărârea judecătorească irevocabilă. Dacă soții de comun acord au decis modificarea sau rezilierea contractului matrimonial ori au decis să divorțeze și nu au copii minori, atunci aceste temeiuri vor îmbrăca forma autentificată notarial și vor produce efecte din acest moment.

Însă, dacă modificarea sau rezilierea contractului matrimonial este cerută de unul dintre soți sau de creditorii soțului debitor, dacă divorțul este cerut de unul dintre soți sau soții au copii minori, precum și dacă este necesară declararea decesului unuia dintre soți, atunci aceste circumstanțe urmează a fi stabilite de către instanța de judecată și, respectiv, momentul încetării regimului matrimonial contractual va fi data rămânerii definitive și irevocabile a hotărârii judecătorești.

În ceea ce privește temeiul de expirare a termenului pentru care au fost stipulate regulile regimului matrimonial contractual sau temeiul legat de survenirea ori nesurvenirea anumitor condiții, ținem să menționăm că acestea vor înceta a produce efecte în mod tacit nefiind necesară operarea anumitor formalități.

Concluzionăm că încetarea regimului matrimonial contractual reprezintă un aspect distinct al relațiilor matrimoniale, care pune în aplicare instituția lichidării patrimoniului conjugal. Utilitatea practică a aspectelor ce țin de încetarea și lichidarea regimului matrimonial contractual depinde în mod direct de corectitudinea și atenția fiecărui soț la momentul stabilirii și modificării regimului matrimonial contractat.

Bibliografie

1. Crăciunescu C-M. *Regimuri matrimoniale*. – București: ALL Beck, 2000.
2. Oprea D.-S. *Regimurile matrimoniale*. – Brașov, 2010, p.6.
3. Pineau J., Burman D. *Effets du mariage et regimes matrimoniaux*. – Montreal: Themis, 1984.